

Bubnó Tamás

Egyházzene-oktatás? Mire jó az?

Tisztelt Hallgatóság!

A kérdés nem újkeletű. Éppen azóta létezik a keresztény világban, mióta a kereszténység elkezdte belakni a földet. Az énekelt ima az ókeresztény időktől fogva az énekes liturgiának, a közös szolgálatnak (leiton ergon) egyik meghatározó mozzanatává lépett elő, amelyről számtalan vélemény, meghatározás, traktátus született, vita bontakozott ki az elmúlt 1800 év során. S ha valami egy csoportnak átadandó értékévé válik —jelen esetben a kereszténység zenéje—, akkor meg kell teremteni a feltételeit a nemzedékeken átnyúló oktatási programnak, amely az áthagyományozást biztosítja.

Kétségtelenül időről-időre megjelentek olyan hangok is, amelyek éppen a zenei hangok mellőzését, korlátozását szerették volna elérni a keresztény liturgiában, amikor azoknak az imádságos lélekre gyakorolt elferdítő, eltérítő hatását elemezték, boncolgatták (pl. a sivatagi atyák egyike-másika). Tudjuk, hogy nem alaptalanul — bármelyikünk tudna megélt élményeiből felidézni olyan pillanatokot, sőt kínos órákat, amikor épp a felhangzó zene akadályozta az imádkozásban, a Teremtő felé való fordulásban.

Kényes kérdések és törekeny válaszok sokaságát jelenti tehát mindannyiunknak az előadás címe, éppúgy, mint egész életünk, viselkedésünk, habitusunk, álmaink, vágyaink, imáink, lelkiségünk egésze — mármint annak, aki hajlandó nem elhessegetni magától a gyötrő és kínzó kérdéseket, tehát többé-kevésbé erős és egészséges lelkületűnek hiszi magát ahhoz, hogy szembe merjen nézni velük és fel merje tenni ezeket magának.

Tanár és tanítvány

Mi is a fő probléma az egyházzene-oktatással? Szerintem az, hogy a tanárnak élete egyik vagy sok esetben „a” legbizalmasabb viszonyát kell „kiadnia”, magyaráznia a gyerekek, a hallgatók számára: a zenével való együttélését. A pedagógus a nagy nyilvánosság előtt meztelenül áll lelki értelemben, egyedül a meggyőződésével, sokszor a meg nem értettség, esetleg a gúny veszi körül, pedig szándéka tiszta, mégsem sikerül áttörnie. S akkor belép a „hibajegyzék” a nekikeseredésbe: az osztály, a gyerek, különösen az otlévő, a kollégák, az igazgató, az időjárás, a kor, a kormány, az oktatási viszonyok s még sok minden más. Pedig az az igazság, hogy az vesse az első követ a tanítványaira, aki még nem volt gyerek. Van itt olyan?

Bubnó Tamás énektanár-karvezető, egyházzeneész, a Budapesti Énekes Iskola művészeti vezetője, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszékének oktatója, a Nyíregyházi Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Kántor Szakának tanára, a Szent Efrém Férfikar művészeti vezetője.

Az általam annyira szeretett „zene” és elhivatott pedagógus lelkem nevében elvárhatom-e, hogy mindenki kitárt lélekkel csatlakozzék hozzám és elmerüljön a szent harmóniában? Nyilván nem, hiszen tanítványaim közül sokan épp nem a harmóniát keresik ott és akkor, hanem esetleg felkavaró zenére van szükségük — legalábbis úgy gondolják. Hiszen a zene sátáni is tud lenni, akár tetszik, akár nem. Tudom ugyanis —de ebbe bele sem szeretek gondolni, mert nincs hozzá merszem—, hogy tanítványaim közül sokan olyan körülmények közül jönnek az énekórára, a kórusra vagy a templomi szolgálatra, amit föl sem tudok fogni, hiszen a Gondviselés ettől megőrzött mindeddig. S akkor? Adjam fel? Ismerjem be tévedésemet, hisz az én zeném nem mindenkié? Legkevésbé a tanítványaimé?

A „szent, egyetemes és művészi” problémája

Liszt ezt írja 1869-ben: „Jobban, mint valaha, ragaszkodom a zenei nyelv leg-tökéletesebb szabatoságához, tisztaságához, alkalmasságához és transzparen-ciájához.”¹ Egyre többször jár a fejemben ez a mondat. Szerintem 20 éve nem is értettem, miről beszél a nagy géniusz. Most talán már kapisgálom. Sevillai Szent Izidor püspök (620 körül — Liszt előtt 1200 évvel) az Etimológiák c. művének végső konklúziójában kimondja, hogy milyen is a „perfecta vox”: magas, finom és tiszta (alta, suavis et clara). „Magas, hogy képes legyen a leg-emelkedettebb tónus elérésére; tiszta, hogy egészen betöltse a füleket; finom, hogy lenyűgözze a hallgatóság lelkét. Ha a három közül bármelyik is hiányozna, tökéletes hang nem létezne.”² Hát nem ugyanezt írja le Liszt 58 évesen — barátjához (és saját magához is) szólván? Hát nem ugyanezt halljuk kicsengeni Szent X. Piusz motu propriojának sokat idézett mondataiból majd 1300 évvel Izidor után, miszerint az egyházzene legyen szent, egyetemes és művészi?³ Nekem ez a tömör megállapítás is egybevág a másik két idézettel.

Egyébként azt hiszem, hogy ha most egyenként végigkérdezném a hallgatóságot, úgy gondolom, mindenki azt mondaná, hogy: persze, ez evidens, egyetértek Szent X. Piusszal, Szent Izidorral és Liszttel is. A probléma valójában az, hogy ki mit ért szentnek, egyetemesnek, művészinak, tisztának, transzparen-sznek, finomnak — akárcsak a magyar egyházzenei életet megvizsgálva. Nem is beszélve a magyar vagy az egyetemes zenetörténetről!

Hogy látja ezt Kodály?

Engedjék meg, hogy vitaindítónak szánt előadásomban most egy hosszabb Kodály-idézetet olvassak föl 1925-ből:

¹ Levél Auguszt Antalnak a Szekszárdi mise komponálása közben.

² Isidorus de Sevilla: *Etymologiae*. III,20,14.

³ X. Pius: *Inter sollicitudines* I,2.

Némelyekben az új magyar zene bizonyos művei a forradalom benyomását keltették. Eltekintve attól, hogy az igazi művész sohasem stíláris forradalmakat, hanem jó műveket kíván teremteni, inkább lehetne hagyománymegőrző munkáról beszélni. Nem szakítani a múlttal, hanem megújítani a vele való kapcsolatot és intenzívebbé alakítani — ez volt a mi szándékunk, midőn légkörét megragadni és megtartani, építőköveiből épületet emelni kívántunk. Mi ezeknek az ősi daloknak vagyunk epigonjai, régesrég halott szerzőik a mi zenei őseink.

Nagyon is természetes, hogy ebből valami olyasféle származott, ami az eddigi zenétől erősen eltér. Azok, akik kizárólag a német klasszikusok stílusát ismerik el zene gyanánt (és sok az ilyen), öntudatlanul csakis az italo-germán formanyelvet fogadják el minden zene egyedül érvényes alapjául, azt a nyelvet, amelyre ezek a klasszikusok építettek. Így tehát először fel kell vetni azt az elvi kérdést, vajon elismerhető-e más idiómák létjogosultsága is?

Ha igen, akkor új útja nyílik a megértésnek. Sok minden, ami szokatlan, e régi dalok sajátosságaira vezethető vissza. Aki csak a német-olasz melódiát melengeti szívében, arra ezek az idegenszerű fordulatok és hangzások — amint gyakran megfigyelhettem — először visszariasztóan hatnak. Hosszabb foglalkozás után azután éppoly természetesnek mutatkoznak. Az idegen nyelvet bizony meg kell tanulni. Gyakran még az anyanyelv valamely némileg változott alakját is szinte idegen nyelvként kell elsajátítani. Oly példa ez, amilyen minden országban egyaránt felmerül. Néink támadt egy új költőnk, Ady, aki a maga nyelvét a régi magyar nyelvből alakította ki csodálatosan. Eleinte megtámadták, abszurdnak, homályosnak, érthetetlennek, sőt — nem magyarnak nyilvánították. Később azután a Saulusokból váltak a leglelkesebb Paulusok.⁴

Na, most ez EU-konform vagy EU-szkeptikus megnyilvánulás? Nem tudom, ezt döntse el az, aki abból él, hogy érdekei szerint forgatja az áttetsző és világos szavakat, s egyébként menettérti bérlete van a Saulusságból a Paulusságba!

Mindenesetre Kodály remekül látja már 88 évvel ezelőtt, hogy egész Európa keresztény kulturális zenei anyanyelvét — ha volt ilyen egyáltalán — a kihalás veszélyezteti. Számos oka van ennek, de a lényegyet ebben a mondatban találjuk: „Gyakran még az anyanyelv némileg változott alakját is szinte idegen nyelvként kell elsajátítani.” A médiaboom után pár évtizeddel nyugodtan kijelenthetjük: az európai zene klasszikus nyelvét nem beszéljük ma sem többen, mint az elektronikus média létrejötte előtt. Pedig lehetőség adódna rá, próbálkozások is vannak (pl. Bernstein vagy Menuhin híres NBC-sorozatai, itthoni ifjúsági rádiósorozatok), de ezek arányaiban ezreléket jelentenek a divatzenét sugárzó adókkal szemben a világon.

⁴ „Magyar zene”, in KODÁLY Zoltán: *Visszatekintések. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok* — I., Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1964.

Személyes pedagógiai tapasztalat

28 éves pedagógiai tapasztalatom az, hogy az egyházzene oktatása egy értékes és szép idegen nyelv megtanulásához hasonló folyamat — intellektuális, tanulási szempontból mondom ezt. A gyerekek szeretik a titokzatos felfedezéseket, s ez bizony az. Az már csak további „hozzáadott érték” —mai nyelven szólva—, hogy eközben zenét tanul, amely gyökeresen eltér a környezetében fölhangzó minden más zenétől, s erre büszke. Merthogy büszke is tud ám lenni, hiszen érzelmileg erősen motivált lesz a sok jó zenétől. Kedvenc példám a „nyóckeres” mama, aki kérdőre von, hogy a gyerek a 24-es villamoson miért alleluját énekel „rendes” gyerekdal helyett. Az utazóközönség értetlenül nézi, hallgatja, ő meg szégyelli. „Tanár úr, hát nem tanítanak rendes dalokat ennek a gyerekeknek?” Mondom: „Tanítunk, de úgy látszik, neki mégis az alleluja az érdekes...” A szülő értetlenkedik, hiszen ő nem beszéli ezt a nyelvet, s kirekesztettnek érzi magát. Megoldás? Javasolni szoktam, hogy a gyerek kedvéért —meg a maga kedvéért is— énekelje vele az alleluját.

Gondolhatják, mennyi pozitív és negatív történetet éltünk már meg az elmúlt harminc évben Mezei János kollégámmal... Ezeket sorolhatnám végeláthatatlanul, de nem teszem. A hely viszont kötelez arra, hogy megemlítssem a Gödöllői Szkolatábort —egyébként máshol is megteszem— mint elsődleges választ a „mire jó az egyházzene-oktatás?” kérdésre. Nem beszélek most róla, mert érdemben nem lehet — át kell élni.

Mire jó hát akkor az egyházzene-oktatás? Megpróbálom összefoglalni:

- 1) a lelki egészségvédelmet szolgálja, mondhatni a felcseperedő keresztény kultúremler szellemi prevenciója;
- 2) erős érzelmi töltetet biztosít, elvezet az „amor sanctus” felismeréséhez, később megéléséhez;
- 3) kialakítja a drámai érzéket, amely a helyes arányérzetet fejleszti az intellektus és az emóció között;
- 4) közösségi együttélésre nevel, szabályoz;
- 5) segít felnőtté válni és imádkozni tanulni;
- 6) túlmutat a „zene csak szórakozásra, ill. szórakoztatásra való” divatos sztereotípián;
- 7) ugyanakkor táptalaja az egészséges humornak és igényes szórakozásnak (pl. Spániel-játék és egyéb kreatív paródiák). Látom, széles mosolyra szalad egyesek szája, ők nyilván átélték ezeket.

Mire jó hát akkor az egyházzene-oktatás? Egy mondatban, még tömörebben: az egyházzene-oktatás által életre szóló segítséget kapunk a két főparancs szerinti élethez.⁵

⁵ Mc 12,30–31.